

Honvédelem és természetvédelem a Kisalföldön

Oktatási segédanyag
3. javított kiadás

Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

Sarród

2022

A LIFE IP GRASSLAND-HU (LIFE17 IEP/HU/000018) pályázat bemutatása

"A pannon gyepek és kapcsolódó élőhelyek hosszú távú megőrzése az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv stratégiai intézkedéseinek megvalósításával" című röviden GRASSLAND-HU projekt hazánk első természetvédelmi témájú LIFE Integrált projektje (LIFE IP), melyet a Hermann Ottó Intézet koordinál, és országosan összesen 15 partner valósít meg 2019-2026 közötti időszakban. A GRASSLAND-HU projekt célja a gyepes élőhelyek és az ezekhez kötődő fajok természetvédelmi helyzetének javítása és hosszú távú megőrzése. A nagyprojekttel kapcsolatban számos akció kerül megvalósításra az ország területén, és kidolgozásra kerül az Országos Gyepteráktégiai Terv is.

A Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság és a Budapesti Erdőgazdaság Zrt., mint projektpartnerek közös célterülete a projektben a MH. 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred gyakorlótere, mely a Gönyúi-homokvidék kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület része.

A pályázat keretében több tevékenység valósult meg, pl. vizes élőhely rehabilitáció, partfal helyreállítás (mely alkalmas gyurgyalagok és parti fecskék fészkelésére), hulladékgyűjtés és szelektív elszállítás, illetve az illegális motokroszpálya élőhely-helyreállítási munkái. Az inváziós és özönnövények visszaszorítása a projekt végéig folyamatos tevékenység.

A LIFE IP GRASSLAND HU „elődjének” tekinthető a „Kiemelt fontosságú Pannon homoki élőhelyek helyreállítása és megőrzése a katonai használatú területeken a Kisalföld térségében” (LIFE08 NAT/H/000289), röviden Kisalföldi Homokpuszta LIFE+ projekt. Ezt a pályázatot a Honvédelmi Minisztérium Infrastrukturális Ügynöksége, a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság, a Budapesti Erdőgazdaság Zrt. és az Aquaprofit Zrt. konzorciuma valósította meg 2012 és 2015 között. A projekt a győri lőtéri területek homoki élőhelyeinek helyreállítását valósította meg, és 2016-2017 legeredményesebb hazai LIFE projektjének járó díjat kapta az Európai Bizottságtól.

A katonai személyzet oktatásának célja

A terület katonai használata egyértelműen hozzájárult a természeti értékek fennmaradásához, ugyanakkor elsősorban a XX. századi használat során (szovjet lőtér) fordultak elő természetvédelmi szempontból kedvezőtlen tevékenységek is. Az elmúlt években a katonaság hozzáállása sokat változott a természet- és környezetvédelemhez, ma már nem az ellenséget látják egymásban a katonák és a természetvédők, hanem együttműködve próbálják megőrizni hazánk természeti értékeit. Az együttműködés első lépése volt a területen, hogy 2006-ban, a Honvédelmi Minisztérium megbízásából elkészült a kezelési-fenntartási terv, amely bemutatta a terület természeti értékeit, feltárta az esetleges konfliktuspontokat és javaslatokat tett ezek feloldására. A tervből egyértelműen kiderült, hogy a katonai használat és a természeti értékek megőrzése ezen a területen kisebb kompromisszumokkal megoldható, azonban ehhez a területen működő szervezetek együttműködése és rendszeres párbeszéd szükséges. A Honvédelmi Minisztérium vezetésével, a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság, a Budapesti Erdőgazdaság Zrt. és az Aquaprofit Zrt. együttműködésében 2012 és 2015 között megvalósult Kisalföldi Homokpuszta (LIFE08 NAT/H/000289) pályázat keretében történt meg a győri lőtér természetvédelmi célú élőhely-rekonstrukciója. A pályázat nagy hangsúlyt helyezett a honvédség, elsősorban a helyi alakulat és a természetvédelem együttműködésének javítására. Az különböző kiadványok mellett a természetvédelmi képzés beépült a kiképzési rendbe, így 250 katona vett részt elméleti és terepi oktatáson. Az oktatás elsődleges célja, hogy a területet használó, 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred személyzete, különösen a kiképzéssel foglalkozó vezetők megismerkedjenek a használatukban lévő területen előforduló természeti értékekkel, az ezeket fenyegető veszélyforrásokkal és a kiképzés során figyelembe veendő természetvédelmi szempontokkal.

A természetvédelem feladata és szervezete Magyarországon

A természet védelmét az emberi populáció gyors növekedése, elterjedése, ezáltal a természeti környezet gyors átalakítása tette szükségessé. Kezdetben egyes érzékenyebb vagy gazdaságilag túlhasznosított fajok gyors kipusztulása irányította a figyelmet a problémára, azonban ma már a nagy ökológiai rendszerek (pl. tengerek, erdők stb.) nagyléptékű pusztulása vált általánossá.

A természet védelmére létrehozott szervezetek az élővilág fajainak és magasabb szerveződési szintjeinek fenntartásával foglalkoznak, az ember általi környezetszennyezéssel a környezetvédelmi szakapparátus foglalkozik. A természetvédelmi hatósági feladatokat általában a vármegyei Kormányhivatalok látják el, honvédségi területeket érintő ügyekben a kijelölt természetvédelmi hatóság a Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Kormányhivatal. További jogorvoslatokat a bíróságok nyújtanak közigazgatási per keretében. Természetkárosítás büntette esetén a Rendőrség és az Ügyészség jár el.

A környezetvédelemhez hasonlóan a természetvédelemben is számos civil szervezet aktív, ezek a civil kontroll mellett szerteágazó, aktív természetvédelmi tevékenységet folytatnak. Győr-Moson-Sopron megyében jelentősebb ilyen szervezetek a győri Reflex Környezetvédő Egyesület, valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület helyi csoportjai.

A természetvédelmi területek kezelésében helyi jelentőségű természetvédelmi területek esetében a települési jegyzők, országos jelentőségű természetvédelmi területek (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület) esetében a Nemzeti Park Igazgatóságok tevékenykednek (Győr-Moson-Sopron megyében a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság). A működési területen található országos jelentőségű védett területek a Fertő-Hanság Nemzeti Park, a Soproni Tájvédelmi Körzet, a Szigetközi Tájvédelmi Körzet, a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet, valamint több kisebb természetvédelmi terület. A Nemzeti Park Igazgatóságok keretében működik a Természetvédelmi Őrszolgálat, amely többek között a védett területek őrzését látja el. A védett területeknek két változata van: védett és fokozottan védett. Fontos különbség a kettő között, hogy utóbbin a belépéshez is engedély szükséges.

További információk a védett természeti területekről és Natura 2000 területekről:

Az Európai Unió természetvédelmi területeinek hálózatát az ún. NATURA 2000 területek alkotják, amelyek madárvédelmi (SPA), illetve természetmegőrzési (SAC) típusúak lehetnek, ezek egymással részben vagy egészben át is fedhetnek. A NATURA 2000 területek esetében védelem csak a kijelölés alapjául szolgáló közösségi jelentőségű fajokra és élőhelyekre irányul.

Nemzetközi természetvédelmi egyezmények is kijelölhetnek természetvédelmi jelentőségű területeket. Az UNESCO MAB programja keretében a Fertőn található Bioszféra Rezervátum, a vizes élőhelyek védelmére létrejött Ramsari Egyezmény hatálya alá ugyancsak a Fertő, valamint a Nyirkai-Hany tartozik. A Fertő és a Pannonhalmi Főapátság emellett Világörökségi Terület is.

A **területi védelem** mellett nagy jelentőségű a **fajvédelem**, amely ugyancsak védett és fokozottan védett kategóriákba sorolja a veszélyeztetett állat- és növényfajokat. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény részletesen szabályozza a védett és fokozottan védett fajokkal kapcsolatos korlátozásokat és tiltásokat. A *védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről* szóló 13/2001. KöM rendelet sorolja fel a védett, a fokozottan védett és a közösségi szempontból jelentős fajokat. Megjegyezzük, hogy **védett területeken a nem védett fajok hasznosítása, vagy elpusztítása stb. is engedélyhez kötött tevékenység**. Létezik olyan természetvédelmi célú nemzetközi egyezmény is, amelynek nincsen területi kihatása. Ilyen a Washingtoni Egyezmény (CITES), amely a kereskedelmi forgalmazás által veszélyeztetett fajok

védelmére jött létre. A többi természetvédelmi jogszabályhoz hasonlóan mellékleteken sorolják fel azokat a fajokat, amelyekre vonatkozik és amelyek forgalmát korlátozza, beleértve a belőlük készült termékeket is (elefántcsont faragványok; kígyóbőr és krokodilbőr táskák, cipők, övek; egyes olajok stb.).

Természetkárosítás fogalma

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 242. § határozza meg a természetkárosítás fogalmát. A jogszabály természetkárosításokat több, eltérő mértékben szankcionált csoportba sorolja. A károsítás mértékétől függően a kiszabható büntetés akár 1-5 évig terjedő szabadságvesztés lehet. A törvényben meghatározott fontosabb cselekmények:

- Fokozottan védett vagy védett faj, illetve „Natura 2000 faj” jogellenes károsítása, elpusztítása, fogva tartása, kereskedelme.
- Natura 2000 vagy annak jelölt területet, védett természeti területet, védett természeti emléket vagy védett faj élőhelyét jogellenesen jelentős mértékben megváltoztatja.

A „kisebb” károsítások szabálysértésnek minősülnek, amelyekért többnyire pénzbírságot szab ki a természetvédelmi hatóság.

Az Európai Unió természetvédelemmel kapcsolatos szabályozásának bemutatása

Az Európai Unió természetvédelmi szabályozásának két legfontosabb pillére a Tanács 79/409/EGK (1979. április 2.) számú irányelve **a vadon élő madarak védelméről** és a Tanács 92/43/EGK (1992. május 21.) számú irányelve **a természetes élőhelyek, a vadon élő állatok és növények védelméről** (a gyakorlatban Madárvédelmi Irányelv és Élőhelyvédelmi Irányelv elnevezéssel használják).

A Madárvédelmi Irányelv, mint az Európai Unió első természetvédelmi jogszabálya 1979-ben jelent meg. Az irányelv célja a tagállamok területén előforduló összes madárfaj védelme. Az irányelv további célja különleges madárvédelmi területek kijelölése az első mellékletben felsorolt veszélyeztetett madárfajok védelme érdekében.

Az Élőhelyvédelmi Irányelv csak jóval később, 1992-ben született meg. Az élőhelyvédelmi irányelv a többi veszélyeztetett állatfaj, a növényfajok, illetve ezek természetes élőhelyének védelmét hivatott biztosítani. A Madárvédelmi Irányelvhez hasonlóan az Élőhelyvédelmi Irányelv is előírja a területkijelöléseket, mégpedig a különleges természetmegőrzési területek hálózatát.

A két irányelv alapján kijelölt területek alkotják az európai jelentőségű területek ökológiai hálózatát, amely a **Natura 2000** nevet kapta. Az irányelvek alapján kijelölt területek jelölési folyamata között alapvető különbség, hogy a „madárvédelmi területek” esetében a tagország saját hatáskörében jelöli ki a területeket, míg az „élőhelyvédelmi irányelv” alapján kijelölt területek esetében az Európai Tanács elfogadása szükséges.

Az irányelv az Európai Unió joganyagának egyik gyakran alkalmazott típusa, amely célokat fogalmaz meg. A tagállamoknak az irányelvben meghatározott célkitűzéseket kell elérniük, de a konkrét intézkedésekről, a megvalósítás módjáról és eszközeiről a nemzeti jog alapján a tagállam dönthet. A tagállamok kötelesek az irányelvek előírásait átvenni, illetve a szükséges formában és mértékben a nemzeti jogrendszerbe beépíteni.

Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek fogalma **a természet védelméről** szóló 1996. évi LIII. törvény módosításáról szóló 2004. évi LXXVI. törvénnyel épültek be a hazai joganyagba. A módosítás a 41/A. § (1) bekezdésében felhatalmazást adott a kormánynak az

európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek kijelölésére, illetve az e területekre vonatkozó szabályok meghatározására.

A 41/A. § (1) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján készült el **az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről** szóló 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet. A magyar kormány e rendeletben szabályozta a magyarországi Natura 2000 területek kijelölési eljárását, a területekre vonatkozó szabályokat és egyúttal kihirdette az 5. mellékletben felsorolt különleges madárvédelmi területeket, illetve a 6-7. mellékletben felsorolt különleges természet-megőrzési és kiemelt jelentőségű különleges természet-megőrzési területnek jelölt területeket. A rendeletben a kormány szabályozta a Natura 2000 területekre vonatkozó támogatások és a kártalanítás kérdéseit is. A Tvt. 2004. évi módosítása a természetvédelemért felelős minisztert hatalmazta fel a Natura 2000-rel érintett ingatlanok helyrajzi számainak miniszteri rendelettel történő kihirdetésére. Az érintett ingatlanok helyrajzi számait **az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészelekről** szóló 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet határozza meg.

A természetvédelemhez kapcsolódó fontosabb jogszabályok

Általános természetvédelmi, illetve természetvédelemhez kapcsolódó szakági jogszabályok

- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
- 2009. évi XXXVII. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról
- 91/2007. (IV. 26.) Korm. rendelet a természetben okozott károsodás mértékének megállapításáról, valamint a kármentesítés szabályairól

Nemzeti Park Igazgatóságok működése

- 71/2015. (III. 30.) Korm. rendelet a környezetvédelmi és természetvédelmi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről
- 4/2000 (I.21.) Kormány rendelet a természetvédelmi örökre, illetve őrszolgálatokra vonatkozó részletes szabályokról
- 33/1997 (XI.20.) KTM rendelet a polgári természetőrökről

Védetté nyilvánítás, védett értékek

- 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről

Natura 2000 területek és használatuk

- A Tanács 79/409/EGK (1979. április 2.) sz. irányelve a vadon élő madarak védelméről
- A Tanács 92/43/EK (1992. május 21.) sz. irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állat- és növényvilág védelméről
- 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészelekről
- 269/2007. (X. 18.) Korm. rendelet a NATURA 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól

A Győr környéki katonai használatú területek természetvédelmi jelentősége

A Győr környéki katonai használatú területeken maradtak fenn az egykor Győrtől Komáromig húzódó meszes homokpuszta utolsó, nagyobb kiterjedésű, összefüggő állományai. A természetes élőhelyek az egykori előfordulási terület mindössze 2-3%-án maradtak fenn, a többit a gyorsan terjeszkedő települések, a mezőgazdasági művelés fejlődése és a sokszor ésszerűtlen erdősítés néhány évszázadon belül szinte teljesen megsemmisítette.

A fennmaradt természeti értékek megőrzése érdekében a **Gönyői lőtér** 1992-ben része lett a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzetnek, így **országos jelentőségű védett természeti területnek** minősül. A **győrszentiváni gyakorlóter** 2004-ben, míg a már hazai védelem alatt álló lőtér 2009-ben került be a Natura 2000 területek közé, a HUFH20009 Gönyői homokvidék **kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület** részeként.

Természetes élőhelyek

A Kisalföld homokpusztáinak legelterjedtebb természetes élőhelytípusai a homokpuszta gyepek, mellette cserjésedő sztyeprétek és az egykor sokkal elterjedtebb erdőssztyep tölgyesek maradványai fordulnak elő.

A homokpuszta gyepek közül viszonylag ritka és sérülékeny, éppen ezért nagyobb védelmet igénylő **nyílt homokpusztagyepet** a magyar csenkesz dominálja. A nyílt talajfelszínekkel tagolt, laza homokon élő ritkás növényzetű gyepek könnyen felismerhetők. A területen gyakoribb a hasonló kinézetű, de valamivel zártabb, árvalányhajás típus, amelyben a domináns faj a pusztai árvalányhaj. A nyílt homokpusztagyeppek állományaiiban a rendszeres taposás, a vaddisznótúrás és az özönnyvények terjedése okozza a legnagyobb természetvédelmi problémát.

A humuszosabb, kötöttebb talajokon zártabb, taposásra kevésbé érzékeny gyepeket, ún. **homoki sztyepréteket** találunk. A homoki sztyeprétek domináns faja a pusztai csenkesz. A legeltetés elmaradását követően többségük galagonyával és kökénnyel kezdett cserjésedni és néhány évtizeden belül nagy kiterjedésű gyepr-cserjés mozaikok alakultak ki.

A természetes erdők kialakulásának első állomását a laza szerkezetű, gyepekkel tagolt fehér nyarasok képezik. A **nyarasok** társuláskötő fafaja a fehér nyár, cserjeszintjében a közönséges borbolya, kökény és a galagonya jellemző. Érdekeség, hogy a Duna-Tisza közti homoki borókás-nyarasoktól eltérően a kisalföldi meszes homokpuszta területén a boróka csak ritkán fordul elő. Gyepszintjükben sokáig együtt vannak jelen a gyepek és az erdőssztyep tölgyesek növényei.

A pusztai vagy **erdőssztyep tölgyesek** gyepekkel mozaikolva egykor nagy területet borítottak, de az erdőirtások és az 1960-as években akáccal és fenyőfajokkal végzett homokfásítások miatt területük töredékére csökkent. Lombkoronaszintjükben, amely gyakran egészen nyílt, a kocsányos tölgy uralkodik, mellette korai juhar, fehér és fekete nyár jellemző. Dús cserjeszintjükben a fagyal, a kökény, az egybibés galagonya és a varjútövis alkot áthatolhatatlan szövedéket. Gyepszintjükben a homoki gyepek és az alföldi erdők gyepszintjének fajai egyaránt előfordulnak.

Védett és közösségi jelentőségű növény- és állatfajok

A Győr környéki meszes homokpuszták **védett és fokozottan védett fajokban nagyon gazdagok**. Az eddigi kutatások során 2 fokozottan védett és 53 védett növényfajt sikerült kimutatni. A védett állatfajok felmérése az elmúlt 20 évben indult meg. A kutatások során eddig 1 fokozottan védett (magyar futrinka - *Carabus hungaricus*) és 33 védett (4 pók, 23 lepke, 3 hangya, 3 bogár) gerinctelen fajt mutattak ki. A gerinces fajok, különösen a madarak kutatása régebb óta folyik, eddig 121 védett gerinces faj (12 kételtű, 8 hüllő, 4 emlős és 97 madár) előfordulása biztos a területen. A terület alul kutatottságát jól jellemzi, hogy a területről 2009-ben még **tudományra nézve új fajt írt le** Szinetár Csaba professzor kisalföldi szirtipók (*Parasyrisca arrabonica*) néven.

A védett növényfajok legkorábban megjelenő képviselője a **fekete kökötcsin**, amely már március végén, április elején virágzik a jó állapotú nyílt homokpuszta gyepekben. Ezt követően a **tavaszi hérics**, az **agárkosbor** és a **henye boroszlán** borul virágba. Előbbi két faj viszonylag gyakori, inkább katonai használatú területen nagy számban fordul elő, a henye boroszlán azonban csak egyetlen tisztáson fordul elő Gönyű mellett. Április végén virágzik a terület egyik jelölő, közösségi jelentőségű faja, a homoki nőszirm. Halványsárga virágait más fajjal nem lehet összetéveszteni. Áprilisban és májusban újabb védett növényfajok bontanak virágot, így a **vitézkosbor**, a **kisvirágú hangyabogáncs**, a **fehér madársisak** és a mindenhol nagy mennyiségben előforduló **pusztai árvalányhaj**. A fehér madársisak nem tipikusan a gyepek növénye, elsősorban erdőszegélyekben, facsoportokban lehet találkozni vele. A nyár folyamán az **árlevelű len** és a **homoki vértő** szálanként, a **homoki fátyolvirág**, a **balti szegfű** és a **csajkavirág** tömegesen jelenik meg.

A Győr környéki homoki gyepek állatvilága kevésbé ismert, de fajokban rendkívül gazdag. Az itt élő futóbogár fajok közül a **magyar futrinkát** lehet kiemelni, melynek jelenleg ez az ismert legnyugatibb előfordulása. A pillangók közül a **kardoslepke** és a **fecskefarkú lepke** általánosan elterjedt, azonban nagyobb jelentősége van az itt élő, stabil, erős **farkasalmalepke** népszerűségnek, amely a terület egyik közösségi jelentőségű állatfaja. A gyepekben gyakran találkozhatunk az apró **fürge gyíkkal** és hazánk legnagyobb gyíkfajával, a **zöld gyíkkal**.

A homokterületen jelentős természeti értéket képviselnek a megmaradt természetes és a bányászat következtében kialakult vizes élőhelyek. Ezek a kis oázisok számos olyan fajnak biztosítanak élőhelyet, amelyek máshol nem találják meg életfeltételeiket. A gyakorlótér egykori bányájának partfalában jelentős számban fészkel a fokozottan védett **gyurgyalag** és a **parti fecske**. Sajnos mára a partfal jelentős része leomlott, részben a természetes folyamatoknak, részben a falakat ugratónak használó motorosoknak köszönhetően. A tavak környékén és az utak menti időszakos vízállásokban a kételtűek közül legtöbb esetben a **zöld varangy** és a **zöld levelibéka** látható. Jóval ritkábban kerül a szemünk elé a **barna ásóbéka**, de ez nem az egyedszámának, inkább életmódjának tudható be. A tavak körül rendszeresen megfigyelhető a vízisikló, a madarak közül költ is a **nádisármány**, a **nádirigó** és a tőkés réce.

A természetes erdőknek elsősorban a madárvilága jelentős, a védett növényeket a **kis holdruta** és az erdőszegélyekben gyakori tavaszi hérics képviseli. A madarak közül fészkel itt a fokozottan védett **fekete gólya** és az énekesek számos faja, így a **széncinege**, a **barátcinege** vagy a **csilpcsalpfüzike**. Az erdőkhöz kötődik a terület két jelölő, közösségi jelentőségű állatfaja a **szarvasbogár** és a **nagy hősincér**. Előbbi idős tölgyfák korhadékában, míg utóbbi magányosan vagy erdőszegélyben álló fákon figyelhető meg.

A természeti értékeket veszélyeztető tényezők

A természeti értékeket a területen leginkább az ún. özönnövények (nem hazai, invázióra hajlamos fajok) terjedése és a korábbi használat megváltozása veszélyezteti. További problémát jelentenek területen rendszeresen előforduló terepmotorosok és az illegális hulladéklerakás, illetve az ültetvényeszerű erdőgazdálkodás.

Az **özönnövények** közül a bálványfa, az akác és a selyemkóró terjedése a legszembetűnőbb. Ezek a fajok a természetes élőhelyekben megtelepedve kiszorítják a hazai fajokat és átalakítják a termőhelyet. Az akácok közelében a tápanyagok feldúsulása következtében a nyers homokfelszíneket kedvelő fajok eltűnnek, a helyüket a siskanád és a steril rozsnok veszi át. A bálványfa és a selyemkóró gyökérzete pedig olyan kémiai anyagokat bocsát ki, amelyek más növényfajokat elpusztítanak.

A terület erdeinek nagy részét már a XVII. században kiirtották, az erdők helyén kialakuló száraz gyepeket pedig rendszeresen legeltették. A legeltetést később az intenzív katonai használat során rendszeresen keletkező tüzek pótolták. A **legeltetés és a rendszeres tüzek elmaradása** miatt a gyepek egy részénél vastag fűavar alakult ki, ahol a tápanyagok feldúsulása következtében megindult a gyepek

cserjésedése, erdősödése. Önmagában ez nem okozna problémát, azonban az erdősödés gyakran nem a természetesen előforduló kökénnyel, galagonyával, fehér nyárral, hanem az akáccal és bálványfával történik.

Az **illegális hulladéklerakás** nemcsak a szemet zavarja, de a nagy kiterjedésű hulladéklerakások alatta a növények elpusztulnak és a hulladék gyakran veszélyes anyagokat (pl. azbeszt, vegyszerek) tartalmaz, amelyek a talajvízbe kerülve a környező települések ivóvízellátását veszélyeztethetik.

A **terepmotorosok** elsősorban a gyepekben okoznak problémát, ugyanis a homoki gyepek a rendszeres közlekedés hatására felnyílnak, a nyílt talajfelszínnek pedig ideális helyet kínálnak az özönnövények megtelepedésére. A közvetlen károsítás mellett tönkreteszik a meglévő partfalakat, így lehetetlenné teszik a fokozottan védett gyurgyalag fészkelését, vagy a tavaszi időszakban felzavarják a fészken ülő madarakat, így a tojások kihűlését és akár az egész éves szaporulat pusztulását okozhatják.

A Natura 2000 terület fenntartási terve és természetvédelmi célkitűzései

A fenntartási terv a Natura 2000 területen található közösségi jelentőségű és kiemelt közösségi jelentőségű fajok, illetve élőhelytípusok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzését, fenntartását, valamint helyreállítását szolgáló intézkedések egyik típusa. Az adott Natura 2000 terület kezelésére vonatkozó javaslatokat, valamint ezek megvalósításának lehetséges eszközeit tartalmazza, és jogszabály eltérő rendelkezése hiányában kötelező földhasználati szabályokat nem állapít meg.

A Natura 2000 területek természetvédelmi célkitűzései az ún. céldokumentumokban kerültek meghatározásra. A HUFH20009 Gönyúi homokvidék Natura 2000 területre vonatkozó általános célkitűzések:

- Prioritások: 6260 Pannon homoki gyepek*; 9110 Euro-szibériai erdőssztyepteptölgyesek tölgyfajokkal (*Quercus spp.*)*; magyar futrinka (*Carabus hungaricus*); homoki nőszirm (*Iris arenaria*); piszedenevér (*Barbastella barbastellus*)
- A kijelölés alapjául szolgáló közösségi jelentőségű élőhelytípusok és fajok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása, helyreállítása.
- A Natura 2000 területek lehatárolásának alapjául szolgáló természeti állapot, illetve az ennek megőrzését, fenntartását biztosító gazdálkodás feltételeinek biztosítása.
- A jelölő élőhelyek kiterjedése ne csökkenjen, kivéve, ha ez a változás másik, az eltűnő élőhelyrészhez hasonló természetességű jelölő élőhely kiterjedésének növekedése miatt következik be.
- A jelölő élőhelyek természetessége ne csökkenjen, kivéve, ha ez közvetlenül elháríthatatlan külső ok (például időjárási szélsőség, fogyasztószervezet gradációja) okozza.
- Az őshonos fajokból álló, többkorú, természetes erdőképnek (erdőssztyep) megfelelő szerkezetű erdők fenntartása, illetve kialakítása természetkímélő erdőgazdálkodási módszerekkel (pl. folyamatos erdőborítást biztosító átmeneti üzemmód alkalmazása,

a cserjeszint és a gypeszint kímélete, a lábön száradó és odvas fák megtartása).

- Az átalakított vagy jellegtelen erdők, degradálódott állományainak regenerációjának elősegítése.
- A területen található mesterséges élőhelyek (pl. szántók, faültetvények) fokozatos átalakítása a termőhelynek megfelelő természetes élőhelytípussá.
- A területen belüli természetes élőhelyek fragmentációjának csökkentése, különös tekintettel a kerítések, a beépítések és a vonalas létesítmények okozta problémákra.
- A környező természeti területekkel meglévő ökológiai kapcsolatok fenntartása, szükség esetén helyreállítása.
- A terület infrastrukturális fejlesztésekkel (pl. beépítés, vonalas létesítmények) szembeni védelme.
- A természetvédelmi és honvédelmi érdekek, illetve tevékenységek összehangolása.
- A nagyvad, elsősorban a vaddisznó és a szarvas, okozta természeti károk csökkentése.
- A technikai sportok (pl. motorkrossz, terepmotorozás, quadozás, tereplovaglás stb.) okozta károsítások megelőzése, visszaszorítása.
- A terület látogatásából és a területen történő mozgásból (pl. gépjárművek, gyalogosok, lovasok, kerékpárosok) adódó károk mérséklése.

További információk a fenntartási tervekről és a célkitűzésekről:

*kiemelt jelentőségű élőhely vagy faj

A részletes természetvédelmi célkitűzések a területre vonatkozó céldokumentumban találhatóak meg.

A terület természetes élőhelyei és a veszélyeztető tényezők

Nyílt homokpusztagyep

Árvalányhajás homokpusztagyep

Homoki tölgyes

Inváziós fajokkal fertőzött terület
(selyemkórós akác)

Homoki nyaras

A rendszeres közlekedés (taposás) miatt
kialakult gyepsérülések (terep és motorkrossz)

A területen előforduló gyakoribb, könnyen felismerhető védett növényfajok

Név: agárkosbor
Pénzben kifejezett érték: 10000 Ft
Virágzási idő: március – április

Név: tavaszi hérics
Pénzben kifejezett érték: 2000 Ft
Virágzási idő: március - április

Név: sömörös kosbor
Pénzben kifejezett érték: 10000 Ft
Virágzási idő: április - május

Név: vitézkosbor
Pénzben kifejezett érték: 10000 Ft
Virágzási idő: május - június

Név: hangyabogáncs
Pénzben kifejezett érték: 2000 Ft
Virágzási idő: május - július

Név: homoki nőszirm
Pénzben kifejezett érték: 10000 Ft
Virágzási idő: április - május

Név: fekete kökörcsin
Pénzben kifejezett érték: 5000 Ft
Virágzási idő: április

Név: csajkavirág
Pénzben kifejezett érték: 10000 Ft
Virágzási idő: május - augusztus

Név: szártalan csüdfű
Pénzben kifejezett érték: 50000 Ft
Virágzási idő: április - június

A katonai használat okozta problémák és a gyakorlatok tervezése során figyelembe veendő természetvédelmi szempontok

A területen folyó katonai tevékenységek a természeti értékekre gyakorolt hatásuk alapján csoportosíthatók. Az alábbi táblázatban jeleztük, hogy potenciálisan milyen természetvédelmi-környezetvédelmi problémákat okozhatnak.

A **gyalogsági fegyverekkel végrehajtott lőgyakorlatok** (1) elsősorban a hanghatásukkal okozhatnak problémát. A zavarás azonban viszonylag rövid idejű, nem rendszeres és koncentráltan jelentkezik (gyakorlatilag csak a lőtéren), emiatt csak enyhe zavarásnak tekintjük.

Kód	Katonai tevékenység	Természetvédelmi probléma	Súlyosság
1	Gyalogsági fegyverekkel végrehajtott lőgyakorlatok	Zavarás	*
3	Kézigránátdobó és robbantási gyakorlat	Zavarás Felszín sérülése	*
4a	Harcászati gyakorlatok harcjárművek nélkül – imitációs eszközök nélkül	Védett fajok egyedeinek megsemmisítése	*
4b	Harcászati gyakorlatok harcjárművek nélkül – imitációs eszközökkel	Tűzveszély Gyomosodás Védett fajok egyedeinek megsemmisítése	**
5	Vezetési gyakorlatok – közlekedés meglévő utakon	Zavarás	*
6a	Harcászati gyakorlatok harcjárművekkel – közlekedés utakon kívül	Taposás Gyomosodás Védett fajok egyedeinek megsemmisítése Felszín sérülése	***
6b	Harcászati gyakorlatok gépjárművekkel – közlekedés utakon kívül	Taposás Gyomosodás Védett fajok egyedeinek megsemmisítése	**
7	Táborhely, harcálláspont stb. kiépítése	Taposás Gyomosodás Tűzveszély	**
8	Műszaki munkák (ásással, földmunkával járó tevékenységek pl. lövészárók, beállók stb. kialakítása)	Védett fajok egyedeinek megsemmisítése Taposás Gyomosodás	***
9	Potenciálisan szennyezéssel járó tevékenységek (olajcsere, tankolás, rakodás stb.)	Szennyezés Taposás	**

A **kézigránáttal és robbanóeszközökkel történő gyakorlatozás** (3) természetvédelmi szempontból elsősorban a felszín sérülésével okoz problémát. A robbanással nyílt felszínek alakulnak ki, ami kedvezőnek tekinthető, azonban ezeken a nyílt felszíneken nemcsak a „jó” fajok, hanem gyomfajok, sőt tájidegen özönfajok is megtelepedhetnek. Hasonlóan az éleslövészetekhez, a kézigránátdobó és robbantó gyakorlatokat is kizárólag kijelölt pályán végzik, így a természetvédelmi probléma kezeltnek tekinthető. Összességében a robbanások enyhén terhelik a területet.

A **harcjárművek nélkül végzett harcászati gyakorlatokat** két csoportba oszthatók. Az **imitációs eszközök nélkül** (4a) végzett gyakorlat természetvédelmi szempontból nem okoz problémát, mert általában nem nagy tömegben történik a mozgás. A gyakorlat egyes esetekben járhat védett fajok

megsemmisülésével, de ennek mértéke az eddigi tapasztalatok alapján csekély. Az **imitációs eszközökkel** (4b) végrehajtott gyakorlatok esetében a tűzveszély jelenti a legnagyobb problémát, illetve az ennek következtében fellépő gyomosodás. A tüzek elsősorban a március-szeptember közötti időszakban okoznak veszélyt. Az őszi és téli időszakban bekövetkező tüzek azonban kifejezetten hasznosnak tekinthetők, ha nem túl nagy területek (több 10 ha) és nem túl gyakran égnek le.

Három kategóriába kerültek szétbontásra a harc- és gépjárművekkel végzett harcászati gyakorlatok. A három csoport természetvédelmi hatásai jelentősen különböznek, így célszerű külön-külön vizsgálni az egyes tevékenységeket.

A **vezetési gyakorlatok** (5) során a meglévő utakon történik a közlekedés, amely elsősorban a zavarással okoz természetvédelmi problémát.

A **harcjárművekkel végzett harcászati gyakorlatok** (6a) komoly problémát okoznak, mert a harcjárművek jelentős sérüléseket okoznak a növényzetben. Ez közvetlenül védett fajok pusztulásával jár, de probléma a taposás miatt bekövetkező gyomosodás is.

Külön kezelendő a **gépjárművekkel utakon kívül történő közlekedés** (6b), amely során egy-egy gépjármű a terület egy kijelölt pontját keresi fel és ott megáll. Ezen gyakorlatok során hasonló jellegű hatásokkal kell számolni, mint a harcjárművekkel végzett gyakorlatok során, azonban a hatások mértéke kisebb.

A **táborhelyek, parancsnoki pontok kialakítása** (7) során sor kerülhet fák kivágására, ami fenyő, akác, bálványfa és több cserjefaj esetében hasznosnak ítélnélhető, tölgy és fehér nyár egyedek esetében azonban károkozónak kell megítélnünk. A táborhelyek kialakítása után a területen rendszeres mozgás, gyakran gépjárművekkel, történik, ami jelentős taposási kárt okozhat. A területre bevezető utak mentén kialakított őrhelyeken rendszeres a tűzgyújtás, ami nem megfelelő körülmények között elterjedhet a területen.

Az **ásással, földmunkával járó tevékenységek** (műszaki munkák) (8) természetvédelmi szempontból komoly problémát okoznak, ha a természeti értékekben gazdag élőhelyeken zajlanak. Egyértelmű, hogy ezek a tevékenységek közvetlenül védett fajok pusztulásával járnak. A kialakuló nyílt felszínek potenciálisan lehetőséget biztosítanak özönfajok (pl. selyemkóró) megtelepedésére, ami hosszú távon a teljes terület természetes élőhelyeit veszélyezteti.

A katonai területhasználat szerves részét képezik azok a tevékenységek (9), amelyek valamilyen **veszélyes anyag** (pl. üzemanyag) áttöltésével, tárolásával járnak. A probléma elsősorban környezetvédelmi és csak kis mértékben természetvédelmi.

Természetvédelmi célú korlátozások a különböző katonai használatok során

A területen folyó katonai tevékenység ismeretében, a területre vonatkozó biológiai-ökológiai adatok segítségével részletes katonai területhasználati térképek készültek a fenntartási terv keretében az egyes tevékenységekre. A megvizsgált katonai tevékenységeket az alábbiak szerint soroltuk kategóriákba a honvédségi használatú területeken:

- korlátozás nélkül végezhető
- időbeli korlátozással végezhető (megadva a tiltott időszakot)
- nem végezhető
- felügyelettel/egyeztetést követően végezhető

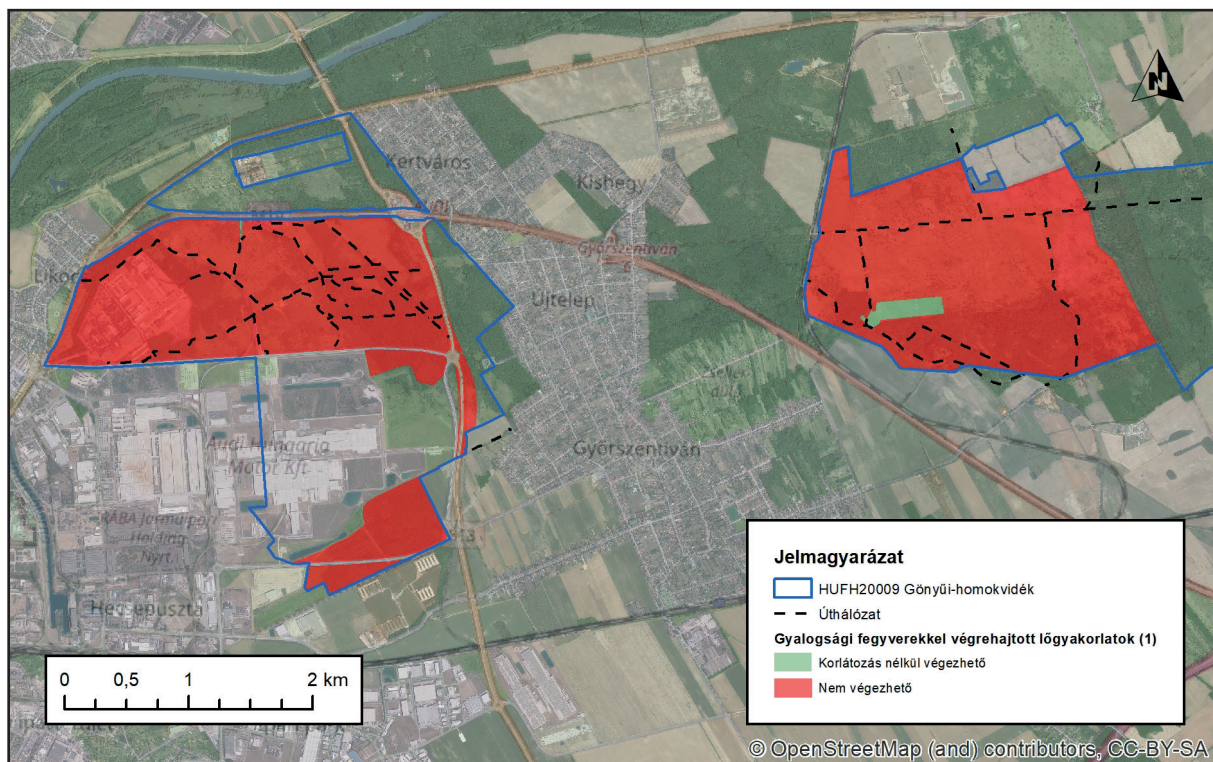
Fontos figyelembe venni, hogy **az oktatási anyag térképei egy pillanatnyi állapotot rögzítenek**, amit időszakosan, a katonai szükségleteknek és a természeti értékek felmérési adatai alapján rendszeresen aktualizálnak az alakulattal. A katonai tevékenységek tervezése előtt minden esetben tájékozódni kell és a legfrissebb verziót figyelembe venni.

Magyarázatot igényel a „felügyelettel/egyeztetést követően végezhető” kategória. Ezt azokban az esetekben alkalmaztuk, amikor a honvédelmi érdek nem teszi lehetővé a tevékenység tiltását, azonban

a tevékenység komoly természetvédelmi problémát okoz/okozhat. A kategóriába sorolt tevékenységek esetében a használat előtt és után vizsgálni kell a kockázatokat, illetve a következményeket és szükség esetén kezelni kell a felmerülő problémákat (pl. bálványfa terjedése)

Gyalogsági fegyverekkel végrehajtott lőgyakorlatok

A gyalogsági fegyverekkel végrehajtott lőgyakorlatok (1) időbeli és térbeli egyeztetésével a természetvédelmi probléma gyakorlatilag teljesen kiküszöbölhető. A gyakorlatban éleslövészet kizárólag a kijelölt lőtérén van, amely közelében jelenlegi ismereteink alapján nem fészkel fokozottan védett madárfaj. Ennek megfelelően a lőgyakorlatok korlátozás nélkül végezhető a kijelölt területen. A lőtér területén kívül eső területek „nem végezhető” kategóriába nem szerepelnek.

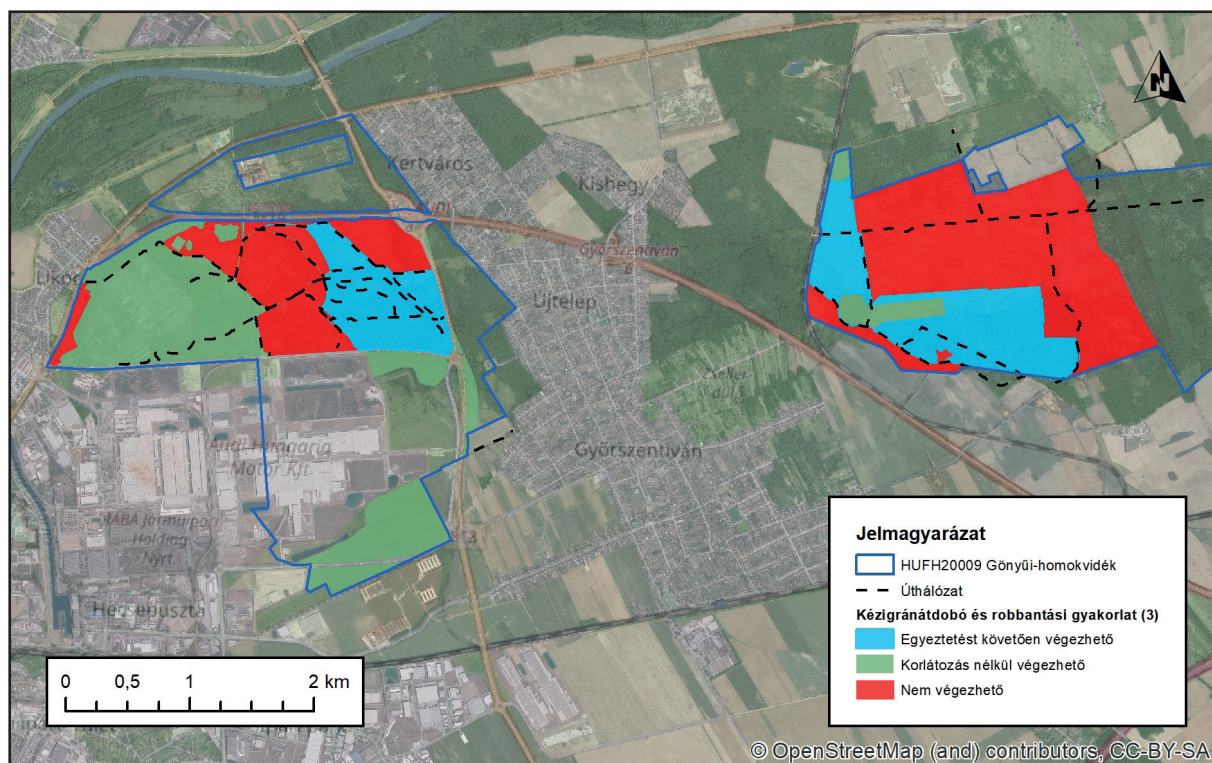

Természetvédelmi célú korlátozások a gyalogsági fegyverekkel végrehajtott lőgyakorlatokra

Kézigránátdobó és robbantási gyakorlat

A természeti károk elkerülése érdekében a természetes és természetközeli élőhelyeken (pirossal jelölt területek) tilos ezen eszközök használata, mert ezeken a területeken az invázió növényfajok megtelepedésének vagy terjedésének a legkisebb lehetőségét is ki kell zárni, illetve ezen eszközök használata a megjelölt területeken védett fajok tömeges pusztulásával járna. A kézzel jelölt területeken elsősorban a zajhatás miatt (fészkelő madarak, denevérek) okozhat problémát a tevékenység, ezeken (kivéve a kijelölt robbantótereket, illetve kézigránát dobó helyeket) a tevékenység előtt egyeztetni kell a természetvédelmi kezelővel.

A területeken, ahol rendszeresen használják ezeket az eszközöket, évente meg kell vizsgálni a vegetáció állapotát és amennyiben szükséges, akkor gondoskodni kell az özönfajok és a természetes élőhelyekre veszélyt jelentő gyomfajok eltávolításáról.

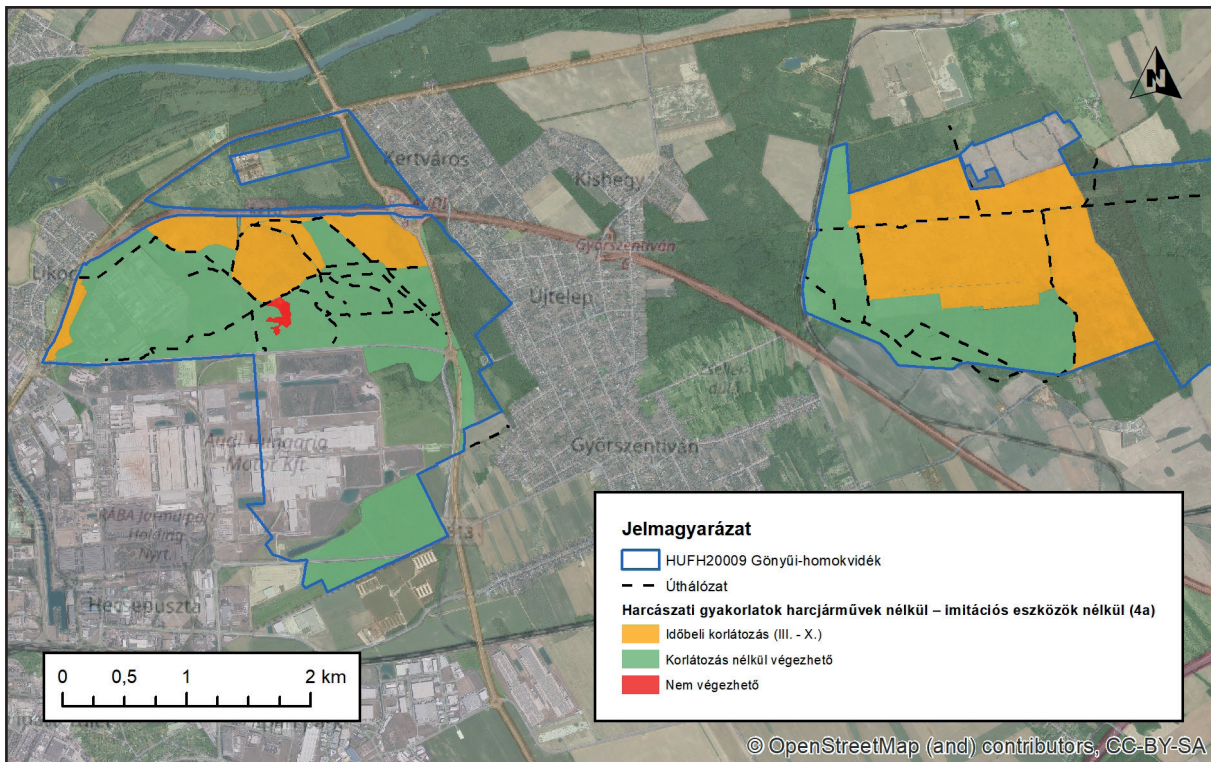
Természetvédelmi célú korlátozások a kézigránátdobó és robbantási gyakorlatokra

Harcászati gyakorlatok harcjárművek nélkül – imitációs eszközök nélkül (4a)

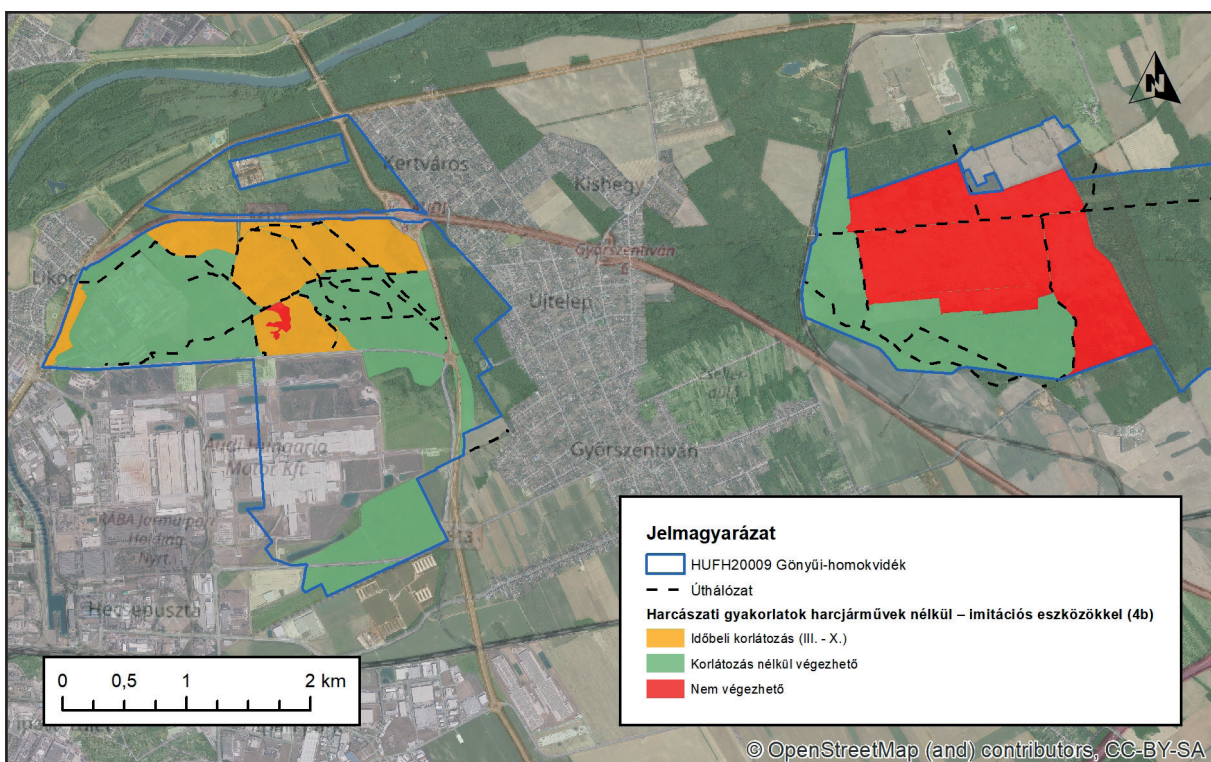
A kis csoportokban vagy egyénileg, gyalog történő közlekedés alapvetően nem okoz problémát a természeti értékeknek, de mint minden esetben itt is a mérték és a gyakoriság a legfontosabb. A természetvédelmi szempontból legértékesebb területeken kerülni kell a mozgást, mert ezeken a helyeken olyan nagy tömegben fordulnak elő védett növényfajok, hogy csapatban történő mozgás esetén véletlenül is el lehet pusztítani értékes állományokat (pl. a fokozottan védett méhbangó néhány töve egy 10 m²-es foltban fordul elő a területen).

Harcászati gyakorlatok harcjárművek nélkül – imitációs eszközökkel (4b)

Imitációs eszközök használata esetén potenciálisan tűz alakulhat ki, illetve jelentős zajhatással járhatnak, amely egyes helyeken és időszakokban jelentős veszélyt jelent a területen előforduló védett természeti értékek számára. Teljes korlátozást nem szükséges bevezetni a területen, azonban idő- és térbeli korlátozásokra szükség van a károkozás elkerülése érdekében. A márciustól szeptember végéig tartó időszakokban a sárgával jelölt területeken a potenciálisan tüzet, illetve jelentős zajt okozó eszközök használata nem megengedett. A zölddel jelölt területeken ezek az eszközök szabadon használhatók. Amennyiben az eszközök használata során tűz alakul ki, akkor vegetációs időszakban a lehető leghamarabb biztosítani kell a tűz eloltását. Amennyiben a tűz vegetációs időszakon kívül (november-február) alakul ki, akkor megfelelő felügyelet (természetvédelmi szakemberek, tűzoltóság) a terület egy részét lehet hagyni leégni. A tűzoltó járművek taposásával nagyobb kárt okozhatnak, mint maga a tűz. A potenciálisan tüzet okozó eszközök használatát a katonai szabályzatok tűzveszélyes időszakokban (pl. nagy szárazság) korlátozzák és ezek a korlátozások többé-kevésbé megegyeznek a természetvédelmi szempontú időbeli korlátozásokkal. A lehetőségek függvényében ügyelni kell arra, hogy egy-egy terület ne égjen le minden évben, illetve a leégett területek között maradjanak nem leégett foltok.

Természetvédelmi célú korlátozások a harcjárművek és imitációs eszközök nélküli, harcászati gyakorlatokra

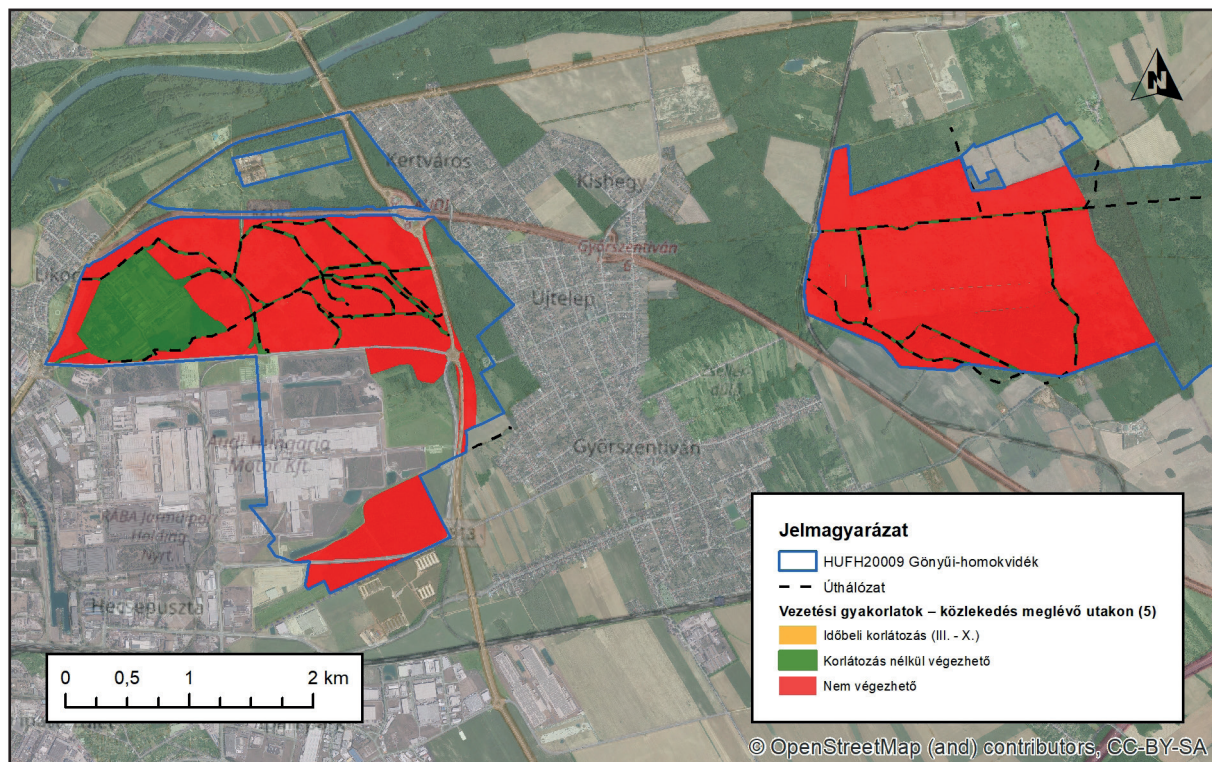

Természetvédelmi célú korlátozások a harcjárművek nélkül, imitációs eszközökkel végzett harcászati gyakorlatokra

Vezetési gyakorlatok – közlekedés meglévő utakon (5)

A meglévő utakon történő közlekedést minimális természetvédelmi problémát okoz. Időbeli korlátozásra egyedül a gyurgyalag és partifecske telep 100 m-es védőövezetében, ahol fészkelési időszakban (március-július) van szükség, ahol a járművel mozgása zavarhatja a fészkelést. A korlátozás kizárólag harcjárművek oszlopban történő mozgására vonatkozik.

A gyórszentiváni gyakorlótér gyurgyalagtelepének közvetlen környékén a fészkelési időszakban kerülni kell a rendszeres mozgást.

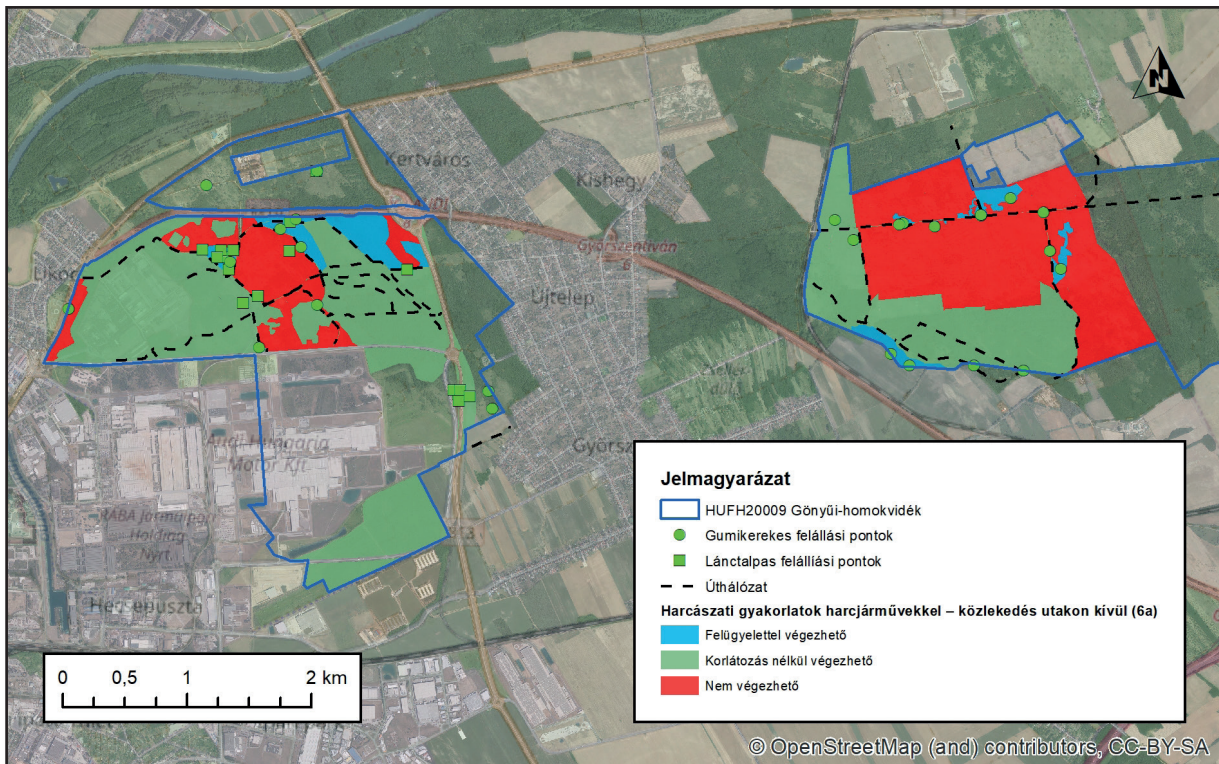
Természetvédelmi célú korlátozások a meglévő utakon történő közlekedésre

Harcászati gyakorlatok harcjárművekkel (6a)

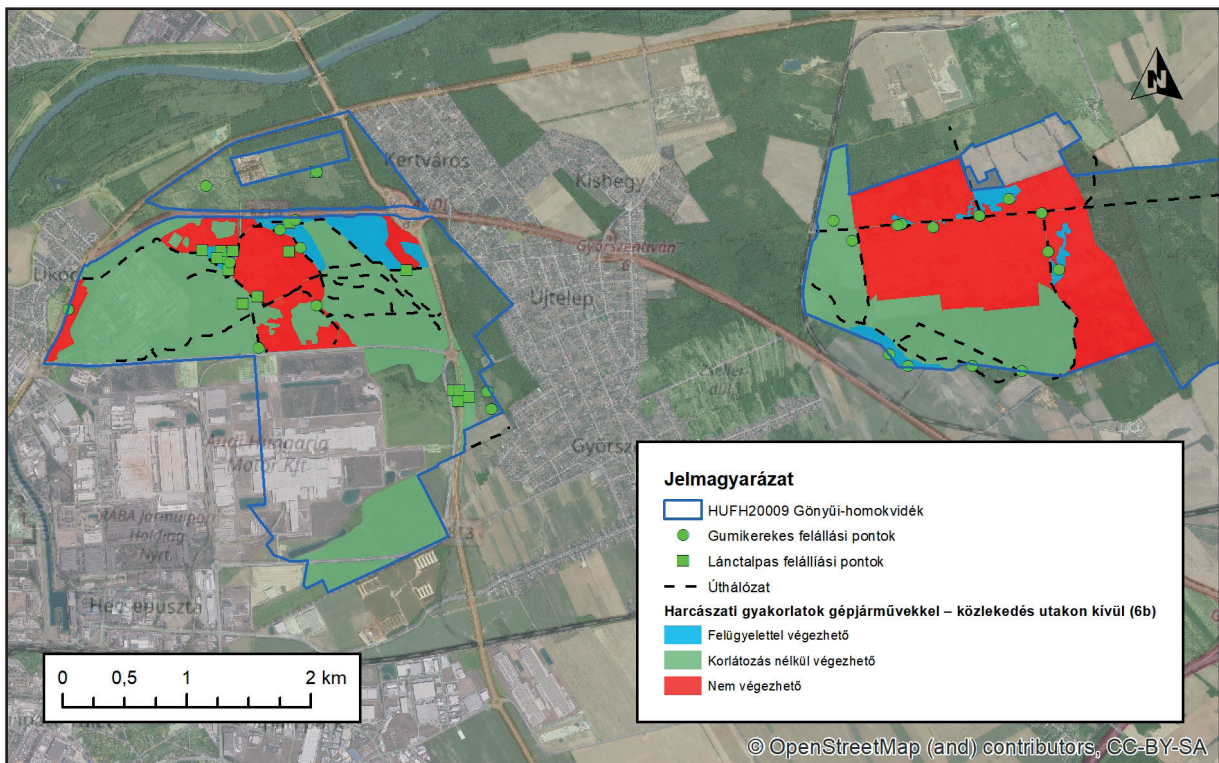
Az utakon kívül történő közlekedés, különösen a manőverezés lánctalpas eszközökkel, a természetes és természetközeli állapotú gyepekben komoly problémát okoz, a pirossal jelölt területeken kerülni kell ezt. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egy-egy jármű nem haladhat át a területen, de a rendszeres, több járművel történő áthaladást mindenképp kerülni kell. A „nem végezhető” kategóriába sorolt területen kijelölt felállási pontokat a lehető legrövidebb útvonalon szükséges megközelíteni. A felügyelettel végezhető kategória esetében a gyakorlatok elvégezhetőek, azonban évente egy alkalommal közös bejárás során meg kell vizsgálni az érintett területeket és amennyiben gyomosodás vagy adventív fajok terjedése fenyeget, meg kell tenni a szükséges intézkedéseket (pl. kaszálás, vegyszeres gyomirtás stb.).

Harcászati gyakorlatok gépjárművekkel – közlekedés utakon kívül (6b)

A gépjárművekkel utakon kívül történő közlekedés hasonló problémákat okoz, mint a harcjárművek esetében, ami azonban enyhébb mértékben jelentkezik. A „nem végezhető” kategóriába sorolt területen kijelölt felállási pontokat a lehető legrövidebb útvonalon szükséges megközelíteni. A felügyelettel végezhető területet évente közös bejárás során vizsgálja meg az alakulat és a nemzeti park igazgatóság, majd a tapasztalatok ismeretében döntenek a szükséges beavatkozásokról.

Természetvédelmi célú korlátozások a harcjárművekkel végzett harcászati gyakorlatokra

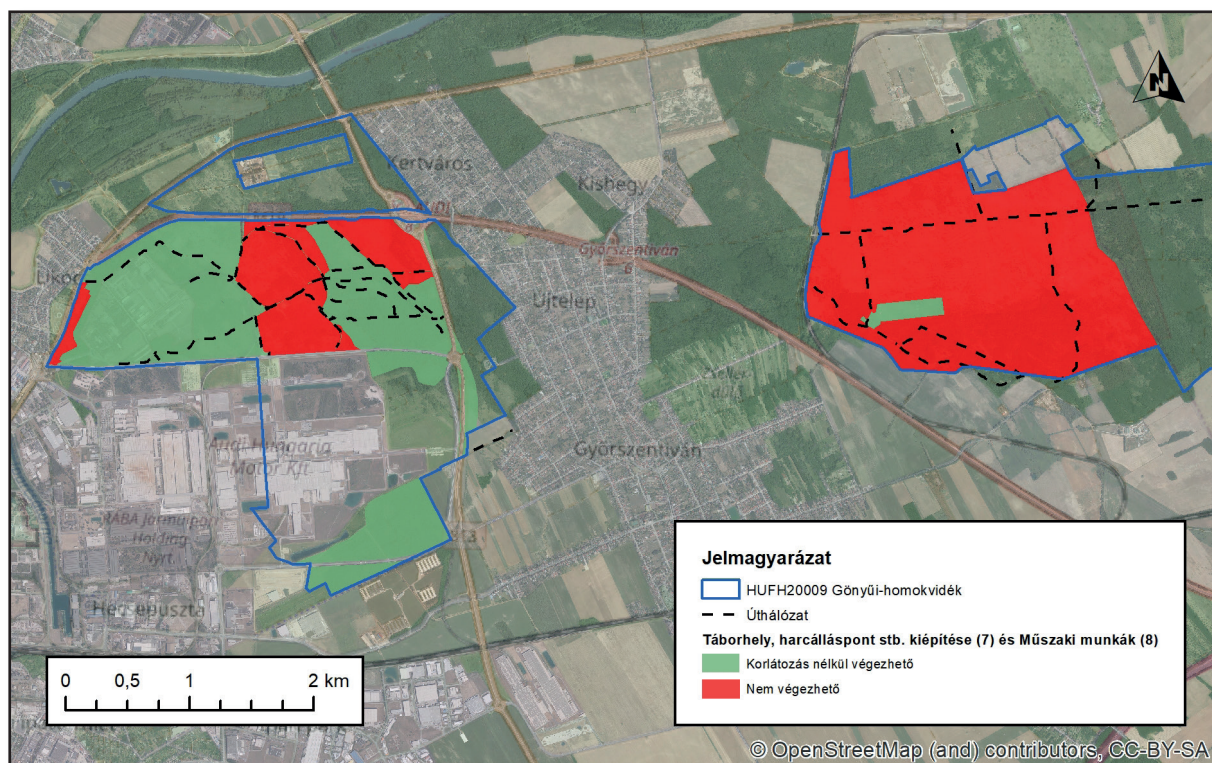
Természetvédelmi célú korlátozások a gépjárművekkel végzett harcászati gyakorlatokra

Táborhely, harcálláspont stb. kiépítése (7), illetve műszaki munkák (8) (ásással, földmunkával járó tevékenységek pl. lövészárók, beállók stb. építése)

A két tevékenység csoport együtt kezelhető, mert hatásai (élőhelyek károsodása és védett fajok pusztulása) és a korlátozandó terület egybeesik. Az alkalmazható megoldás kétféle lehet, de ettől függetlenül az ide tartozó tevékenységeket elsősorban a természetes élőhelyeken és a védett fajok tömeges előfordulásain (piros) nem szabad végezni. A többi területen megoldás lehet, ha a gyakorlatok során a kialakított táborhelyeket állandósítani lehet, így a probléma csak kis területen, de intenzíven jelentkezik. Ha állandóan változó helyen kerülnek kialakításra, akkor a probléma nagyobb területen, de kevésbé intenzíven jelentkezik. A zölddel jelölt területeken ezek a tevékenységek az alábbi feltételekkel, korlátozás nélkül végezhetők:

- a munkák során kizárólag nem őshonos fafajok vágathatók ki (akác, bálványfa, fenyő),
- a tölgyeket, a fehér nyarat, a csert és a juharokat kímélni kell,
- a gyakorlat befejeztével minden idegen anyagot el kell távolítani a területről,
- ha a gyakorlat helyén a gyepek gyomosodni kezdnek vagy özönfajok jelennek meg, akkor biztosítani kell a hely évi egyszeri vagy kétszeri kaszálását.

A gyakorlatok helyszíneit évente célszerű az alakulatnak és a természetvédelmi kezelőnek a kiképzések előtt és után közösen ellenőrizni, illetve az esetlegesen szükséges intézkedéseket egyeztetni.

Természetvédelmi célú korlátozások a műszaki munkákra és táborhely kiépítésére

Potenciálisan szennyezéssel járó tevékenységek (olajcsere, tankolás, rakodás stb.) (9)

A szennyezések (9) többsége odafigyeléssel elkerülhető. A honvédelmi kezelésű területen számos betonozott felület található, ahol ezek a tevékenységek viszonylag kockázatmentesen elvégezhetők, de természetvédelmi jelentőségű területeken alapvetően kerülni kell a területen ezeket a tevékenységeket. A tevékenységek a helyőrség belső területein a hatályos jogszabályoknak megfelelően végezhetők, a gyakorlótér és lőtér egyéb területein csak a betonozott területeken.

Az oktatási segédanyag a GRASSLAND-HU projekt keretében jelenik meg.

A LIFE IP GRASSLAND-HU (LIFE17 IEP/HU/000018) projekt az Európai Unió LIFE Programjának támogatásával valósul meg.

Összeállította:

Takács Gábor

Pellinger Attila

Dr. Amrus András

Burda Brigitta

Magyar Linda

© Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság 2022

További információk:

<http://www.ferto-hansag.hu>

<http://www.termeszetvedelem.hu>

<http://www.natura2000.eu>